

ПРЕДИ

Когато през пролетта на 1929 г. в „Екол Нормал“ в Париж младият Жан-Пол Сартр поглежда в очите на Симон дьо Бовоар, за пръв и единствен път в живота си губи ума и дума. Няколко седмици по-късно, в началото на юни, след като най-сетне успява да си уговори среща само с нея, тя просто не се появява. Сартр седи в една чайна на „Рю дьо Медисиз“ и чака напразно. Този ден Париж е блажено топъл, горе, на тъмносиньото небе, се гонят бели облаци. Нарочно не си е сложил вратовръзка, иска след чая да отиде с нея в близката Люксембургска градина, където двамата да пускат малки лодки – чел е някъде, че така се прави. Когато вече е изпил наполовина чая си, около петнайсетина пъти си е поглеждал часовника и бавно и дълго е пълнил и палил лулата си, към него се спуска млада руса жена. Казва, че била сестрата на Симон, Елен дьо Бовоар, че за жалост, сестра ѝ днес нямало да може да дойде и че съжалявала. Сартр пита:

– Но как ме открийте така бързо сред всички тези хора тук?

– Симон ми каза – обяснява сестрата, – че сте нисък, с очила и много грозен.

Ето така започва една от най-странните любовни истории на двайсети век.

*

В късния следобед, когато берлинското слънце решава да надникне още веднъж изпод покроба от облаци и изстрелва лъчите си косо към „Аугустщрасе“,

Маша Калеко примигва и за момент се спира, за да се наслади на топлината върху кожата си.

Работният ѝ ден винаги свършва точно в шестнайсет часа, тя се втурва надолу по стълбите на офиса на „Работническата служба за социални грижи на еврейските организации“, където работи от пет години, и рязко отваря вратата. Маша Калеко, по баща Енгел, просто си стои там. Топли се, оставя мислите си да се реят, чува далечното скърцане на трамваите, тропота на натоварените с бира впрягове по улиците, крясъците на тичащите из задните дворове деца от еврейския квартал около „Александерплац“ и на вестникарчетата, дерящи гърлата си да рекламират вечерните издания. После запушва с длани ушите си и се отдава единствено на удоволствието от топлата светлина. Слънцето потъва зад високите сгради около „Фридрихщрасе“, няколко последни лъча се спират върху златния купол на синагогата на „Ораниенбургерщрасе“, след което настъпва здрачът. Но на двайсет и две годишната Маша Калеко още не ѝ се прибира, нещо я тегли към кафенетата в западната част на града, най-вече към „Романското кафене“. Често отсяда там и с ясения си глас, на който берлинският диалект така добре приляга, се включва в дебатите. Появи ли се Маша Калеко, Курт Тухолски, Йозеф Рот, Рут Ландсхоф, всички придърпват столовете си към нея – обичат кестенявата рошла, обичат интелигентния ѝ смях, добродушното ѝ чувство за хумор, което кара кафявите ѝ очи да греят. По-късно вечерта в кафенето често идва и съпругът ѝ, мълчаливият Саул – учен до мозъка на костите си, с очила с никелови рамки, рядка коса, кльощав като вретено журналист от в. „Юдише Рундшау“, с докторска титла, преподавател по иврит и... силно влюбен. Следи насочените към младата му темпераментна жена погледи на другите мъже, вижда и как неговата дива Маша се наслаждава на тези погледи и от минута на минута мълчаливият Саул все

повече утихва и докато останалите отварят първата бутилка вино, си поръчва чай. По някое време любезно се извинява, слага си шапката, грабва куфарчето си, сбогува се и поема към къщи. Когато късно през нощта Маша се прибере в общото им жилище на „Хоенцолернкорзо“ в Берлин-Темпелхоф, той вече е заспал. Маша поглежда към него, към очертанията му, които нежно се повдигат и снишават в ритъма на дишането му. Отива до масата в кухнята, взема хартия и молив и... Маша Калеко написва на мъжа си малко любовно стихотворение, което е сред най-трогателните, писани някога: „Другите са моретата безкрайни, но пристанът си ти. Любими мой, спокойно спи, при тебе ще се връщам, вярвай ми“. После добавя: „На някого“, слага листа върху чинията за закуска и се гушва в леглото до мъжа си. На следващия ден сутринта в шест отново ще опъне платна, за да е навреме в офиса в другия край на големия град. Почувствал, че тя е до него, в сигурното родно пристанище, Саул се пробужда за кратко, протяга ръка назад и я погалва с облекчение.

*

През 1929 г. никой не мисли за бъдещето. И никой не иска да му припомнят миналото. Ето защо всички се отдават на настоящето без никакви задръжки.

*

„Коя жена би рискувала да се омъжи по любов? Аз – не“ – заявява напълно убедено Марлене Дитрих в онази пролет на 1929 г. от сцената на „Комедийния театър на Курфюрстендам“ в пиесата на Джордж Бърнард Шоу „Родители и деца“. Докато говори, с наслада дърпа от цигарата си, леко притваря клепачи, демонстрирайки що е то ленива елегантност.

После поема към къщи – при мъжа, за когото се е омъжила не по любов, при Рудолф Зибер. С него всеки

ден играе все същата пиеса – „Родители и деца“ – у дома. Нарича го „Папи“, той нея – „Мути“¹. Дъщеря им Мария е на пет. Бавачката Тамара междуременно спи в брачното им ложе до Рудолф Зибер – и това много облекчава Марлене Дитрих. Най-после край на угризенията на съвестта, докато нощ след нощ скита от къща на къща, от бар на бар, из непознати женски и мъжки територии. След представленията в театъра или след снимки за УФА в Бабелсберг често се връща вкъщи късно вечер, прави кратка обиколка на „пристанището“, подрежда цветята във вазата в антрето, целува спящата Мария по челото, преоблича се, изпива чаша вода, освежава парфюма си с още едно впръскване и с първия топъл полъх на нощта напуска къщата на високи обувки.

*

Клаус Ман се вихри из двайсетте години без почивка. Макар и само 23-годишен, тоест на старта, много често се чувства като на финала. Иска да бъде обичан. Но баща му, скованият емоционално Томас Ман, който не може да прости на сина си, че така бодро изживява своята хомосексуалност, докато той самият цял живот е трябвало майсторски да я потиска, игнорира протегнатата му за обич ръка и го оставя гладен. Някога, през 1920 г., бащата все още пише, че е „влюбен“ в Клаус. Но оттам нататък не позволява това да му проличи, налага на сина си живот в сянка. В „Безредие и ранно страдание“² Томас Ман описва сина си като „вятърничаво синче“. Ужасно! Понякога животът си е чиста проба лечение чрез въздържание. Клаус пише писмо до баща си, в което се оплаква, че се чувства „наранен“ от подигравката, но не събира смелост да изпрати писмото. Отцеубийството му си остава само в литературата:

¹ Нем. Mutti – мамче. – Бел. прев.

² Нем. Unordnung und frühes Leid, 1926 г. – Бел. прев.

в своята „Детска новела“¹ несъмнено рисува живота на семейство Ман в Бад Тьолц (описани са всичките му братя и сестри), единствено бащата в книгата, за жалост, е предал Богу дух твърде рано. Литературното убийство, естествено, не е решение за липсващата обич. В своята автобиография Клаус пише за Томас Ман: „Разбира се, че копнеех най-вече за неговите, не за аплодисментите на другите“. Но Томас Ман не ръкопляска, само се прокашля.

*

Пабло Пикасо рисува младата си любовница Мари-Терез Валтер първо легнала, после права и накрая седнала. И после пак отначало в същия ред. Наел ѝ е специално малко жилище на „Рю дьо Лиерж“ 11, където да може да я рисува тайно и тайно да прави любов с нея. Целува я и после тича към къщи при жена си и детето. Все още никой нищо не е забелязал. Едва по-късно картините му ще го издадат. Четката е единствената вълшебна пръчица, останала в загубилото своето вълшебство време.

*

Двайсетте години за него са ужасно десетилетие. За този любител на полусянката всичко в Берлин е прекалено шумно, прекалено бързо, прекалено жадно за удоволствия. Пренесъл се е в неуютните помещения на апартамента с лекарския си кабинет на „Бел Алианс Щрасе“ 12, на първия етаж вдясно, в своя, както сам го нарича, „старчески дом“. По онова време Готфрид Бен е само на 43 години. Тук от осем до осемнайсет часа се занимава с кожни и венерически болести, но вече почти не се случва някоя пациентка да се излъже да влезе при него и както пише на една своя любовница:

¹ Нем. Kindernovelle. – Бел. прев.

„Звънецът рядко прекъсва моя жадуван сумрак“.

Вечер изпива една бира и хапва котлет в „Райх-сканцлер“ на съседния ъгъл и от време на време се опитва да напише по някое стихотворение. Но това вече никак си не му се удава напълно – строфите са все така от по осем реда, но думите си остават сковани и вече никое издателство не иска да ги печата. Нощем застава до прозореца в спалнята, гаси лампата и с надежда очаква завръщането на вдъхновението. Слуша съзливите мелодии, леещи се откъм музикалното кафене, разположило маси отзад в двора, чува как двойките долу се смеят прекалено силно и без особена причина само защото им се иска тази нощ непременно да свърши не така безрадостно като предишната. Бен се опитва да пие кафе, докато не лудне от кофеина, не спи по две-три денонощия, взема кокаин и всичко това – само за да събуди отново в себе си първичната сила на поезията. Но уви, тя си остава скрита. Жена му е мъртва, закарал е дъщеря си при една своя бездетна любовница в Дания, наложило му се е да освободи огромното си жилище на „Пасауер Щрасе“, а брат му е осъден на смърт за съучастие в наказателно политическо убийство¹. Ето това е неговото „златно“ десетилетие на двайсетте. Любовни връзки е имал винаги, най-често с актриси и певици, за предпочитане – вдовици, но скованото му държане, букетчетата диви теменужки, аристократизмът му на военен и пискливият му глас не са онова, което би могло да накара модерните жени от „Романското кафене“ и от баровете в Берлин-Шьонеберг или на „Курфюрстендам“ да припаднат по него. Покланя се и

¹ Нем. Fememord – този термин се използва от дясноекстремистките групировки най-вече през 20-те години на миналия век за обозначаване на убийството на предполагаеми предатели. Някои медии го употребяват и в по-ново време във връзка с подобни убийства. – Бел. прев.

на влизане, и на излизане – не може иначе. Любовниците му винаги са били по-скоро отчаяни или търсещи жени, надяващи се да получат от поета с бяла престилка и с несъкрушима меланхолия мъничко утеха във формата на физическа или химическа упойка, но всъщност търсещи единствено съчувствие за обраслите с тръстика блата на собствената си самота. Да, преди войната е предизвиквал фурор с експресионистичните си стихове от патологията на болницата и от „бараката на раково болните“, но оттогава са минали петнайсет години. Сега всеки на улицата говори и за смъртта, и за секса така, между другото, също като него през 1913 г. Следователно през 1929 г. доктор Готфрид Бен вече е просто един мъж с минало и провиснали клепачи, един „предшественик“.

Когато на първи февруари телефонът в лекарския му кабинет извънхва, на линията е Лили Бреда, актуалната му любовница – безработна актриса, и тя от отчаяните, четиресет и една годишна, уморена до смърт от всичките си несбъднати надежди по отношение на Бен и на живота. Казва му, че ей сега ще се самоубие, след което се разплаква, първо тихо, после все по-силно, дълбоко искрено. Затваря. Бен изхвърчава от кабинета, понася се с такси към жилището ѝ, но когато пристига, Лили Бреда вече лежи размазана на улицата. Скочила е от прозореца на спалнята си на петия етаж. Пожарникарите тъкмо милостиво хвърлят одеяло върху мъртвото ѝ тяло, което Бен малко преди това е милвал. Готфрид Бен пуска съобщение в БЦ¹. Организира погребението. Никой от двайсетимата гости на траурната церемония не казва и дума, когато я спускат в студената земя в Щансдорф край Потсдам. Едва три и половина е, но вече притъмнява.

¹ ВЗ – съкр. на Berliner Zeitung – берлинският вестник Берлинер Цайтунг. – Бел. прев.

Бен отправя няколко утешителни думи към Елинол Бюлер – най-добрата приятелка на Лили. После слага тъмната си шапка, вдига яката на палтото си и с оловно тежки стъпки поема през лекия сняг. Пристига на гарата твърде рано, следващият влак тръгва едва след час. Вечерта, сам в празния си лекарски кабинет в Берлин, миришеш на формалдехид и безперспективност, Бен забелязва, че е забравил как се плаче. „Разбира се – пише на близката си приятелка София Васмут, – разбира се, че тя умря от или заради мен, дето се казва.“ Хълцането по телефона е последното, което чува от нея. На другата сутрин обаче, след една нощ без сънища, Бен грабва телефона и се обажда на Елинол Бюлер, приятелката на Лили, чиято ръка е стиснал за малко предния ден край гроба. Говорят дълго. Говори тя, той слуша. Две седмици по-късно се срещат, разглеждат заедно китайската изложба и пият по едно вино в „Кафе Жости“. След което отиват у Бен и стават двойка. Не можел, казва по-късно Бен, просто не можел да живее „без това“. „Венецът на творението, свинята, човекът“, както лаконично е написал в свое стихотворение преди време.

Не след дълго двамата се замислят за брак – Елинол Бюлер за четвърти, Бен за втори път. Тя си поръчва визитни картички: „Елинол Бен, по баща Бюлер“. Така и не ѝ се удава възможност да ги използва. И все пак в продължение на девет години е Елинол Бюлер, любовница на Бен. „Бebчо, нека не се женим“ – все така я успокоява. Бракът бил просто „институция, парализираща сексуалния нагон“. А това не би могло да е целта им, нали?

*

„В немалко творби от викторианската епоха и в никакъв случай само в английската“, пише Теодор Адорно, „моцта на пола и на свързаните с него чувствени мигове става осезаема едва чрез премълчаването ѝ.“ В

тези творби имало места „с такава поразителна нежност, каквато би могъл да изрази само онзи, комуто тя е отказана“. По онова време на Теодор Адорно, този влюбен в удоволствията син на франкфуртски търговец на вино, изпитващ поразителна нужда от нежност, малко неща му се отказват. През двайсетте години е студент във Франкфурт, Виена и Берлин и живее доста разнообразно както по отношение на учебните предмети, дипломирането и хабилитирането си, така и по отношение на жените. И извън всичко това композира и пише музикална критика. Особено го пленява Маргарете Карплус, дипломирана химичка и дъщеря на предприемач от Берлин. Свързват ги двамата бащи. По простата причина, че бащата на Адорно изпраща в Берлин от винарната си излишните танини, от които вината му биха станали прекалено тежки, но пък ръкавиците, произвеждани от бащата на Маргарете Карплус, стават далеч по-меки. Не е ли прекрасна тази символика? По-късно Маргарете Карплус, вече Гретел Адорно, цял живот ще се опитва да омокотява тежките танини в мислите на своя съпруг, докато ги разнищва, коригира и прочиства с пищещата си машина.

През 1929 г. обаче това все още далеч не е толкова ясно, макар че предната година се е сгодила за Адорно. Високата красива жена от семейство на асимилирани евреи е доста своенравна. С Бертолт Брехт, Ласло Мохоли-Наги, със Зигфрид Кракауер, Курт Вайл и Лоте Леня я свързва близко приятелство. А сърцето ѝ се разкъсва между трима гении. От една страна е Адорно, нейният годеник и постоянната ѝ връзка от разстояние – от Франкфурт на Майн, но пък в Берлин са Ернст Блох и Валтер Бенямин. С Блох има и физическа, с Бенямин – само духовна връзка, и както често се случва, по-скоро втората е тази, която звучи почти като любов в писмата.

*

На 27 март 1929 г. Коул Портър за пръв път поставя големия въпрос: „What is this thing called love?“¹.

В началото Дитрих Бонхьофер обича само Бога и... себе си. Преди да приеме първото си работно място в чужбина – в евангелската общност в Барселона, младият и неуморен студент по теология, произхождащ от добро семейство от Груневалд, пише на тамошния пастор Фриц Олбрихт, един чепат баварец, за да го попита как ще е най-добре да се подготви. И има предвид гардероба си. Чувал бил, че времето в Барселона е горещо наистина, но и променливо. Та затова се чудел какъв костюм би препоръчал Олбрихт и от какъв плат. И дали ще има нужда от специално спортно облекло за клубовете. И още – какви костюми и вратовръзки се носят там при официалните вечери? На пастор Олбрихт му трябват четири седмици, докато се уталожил гневът му към суетния млад теолог от далечния Берлин. Едва тогава отговаря на Дитрих Бонхьофер, че за жалост, не може да му помогне да реши проблемите си с облеклото, но че бидейки свещенослужител, при всички случаи ще му е от полза да сложи в куфара си един талар².

*

Каква пролет за Бертолт Брехт! В съботата от Светлата седмица пиесата на бившата му любовница Марилуизе Флайсер „Пионери в Инголщад“ има премиера в „Театъра на Шифбауердам“. В програмата Брехт пише: „Пиесата дава възможност да се проследят известни атавистични и предисторически емоционални светове“. Например предисторическите емоционални светове на Бертолт Брехт. И така, в пиесата слугинчето

¹ „Кое е онова нещо, наречено любов“ – песен, композирана от Коул Портър през 1929 г. – *Бел. прев.*

² Свещеническа роба. – *Бел. прев.*